

CĂRTURARUL TRANSILVAN TIMOTEI CIPARIU – UMANIST EUROPEAN DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Marțian IOVAN¹

iovanm@uvvg.ro

ABSTRACT: The author of the paper analyses Timotei Cipariu's original contribution in enriching the Romanian Transylvanian humanities, philosophy and culture, supplemented by the activity of able activist and patriot at political, social and cultural plan. The pillar of the scientific work and of the political-democratic activism is Cipariu's intimate soul adhesion to the European values, accompanied by the faith in achieving the national and social justice generated by the establishment in the society of that order which guarantees the unconditional respect for human's and people's rights. Inspired by the realities and the traditions of the Transylvanian culture, from the top culture of the Europe, the work of the Transylvanian scholar fit into the international circuit of the values, keeping its actuality and raising the interest of some professionals until our days, when there 130 years since his passing.

KEYWORDS: humanist culture, philosophy, Cipariu, European values.

Valorile culturii europene – temeiul formației și activității cărturarului transilvan

Timotei Cipariu (1805–1887) este un savant erudit, un om de cultură cu realizări de excepție în multe domenii (istorie, literatură, lingvistică, dialectologie, filosofie, etică, economie, folclor, orientalistică), inspirat și ghidat atât de valorile umaniste și raționaliste ale culturii naționale, cât și de cele europene. Situându-se în avangarda culturii românești din

---

¹ Prof. univ. dr., Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Director al Centrului de cercetări socioumane (Arad); membru titular al CRIFST al Academiei Române.

secolul al XIX-lea, alături de G. Barițiu, S. Bărnăuțiu, Ion Heliade Rădulescu, N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, A. T. Laurian, cărturarul ardelean a fost considerat cel mai fidel continuator al învățăturilor corifeilor Școlii Ardelene, în frunte cu Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, demonstrând prin opera sa complexă și diversificată, așa cum scria Ștefan Manciulea, că „a fost una din mințile cele mai luminate și complexe, pe cari Blajul le-a dăruit neamului întreg”. Nicolae Iorga îl caracteriza sintetic a fi fost „un profil de umanist european, descins din legendă pe pământul nostru.”²

Eruditul cărturar și-a făcut studiile la Blaj, unde a parcurs toate treptele de învățământ existente, inclusiv cursul de filosofie cu durata de un an, și apoi Seminarul Teologic. A funcționat ca profesor; în perioada 1854–1875 a îndeplinit funcția de director al Gimnaziului din Blaj. În anii 1828–1830 a predat filosofia – ulterior cursul de filosofie a fost suprimat pe fondul derulării evenimentelor în cadrul revoluției de le 1848, fiind reluat începând cu anul 1861. Nota definitorie a vieții și carierei lui Cipariu a fost aceea de autodidact pasionat, dovedindu-se a fi „cel mai savant autodidact din cultura românească a secolului al XIX-lea.”³ A devenit un bibliofil recunoscut în țară, în Europa și în Orientul Mijlociu, procurându-și cărți, manuscrise, reviste, diferite alte publicații provenite din 12 limbi străine, între care, înafara celor europene, erau limbile turcă, arabă, persană, ebraică și siriacă. La vârsta senectuții, când își redacta memoriile, Cipariu își amintea de felul cum i s-a declanșat propensiunea pentru citit, scris și cărți, aflat fiind încă în casa părinților: „...când vedeam o carte undeva îmi ardea inima să o capăt, și să o cetesc. Acea ardoare și nespusă plăcere către cărți, de atunci îmi rămasă nestinsă toată viața.”⁴

Devotat studiului, cunoașterii, descoperirii noului și creației, omul de știință ardelean a avut mari performanțe și împliniri pe diferite planuri, complementare între ele, precum publicistica, cercetarea științifică, creația literară și filosofică, educația, activitatea politică și culturală dedicată emancipării poporului român în concordanță cu principiile dreptului natural și cu valorile Europei civilizate.

² *Apud* „Dicționar general al literaturii române”, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004, p. 269.

³ Stela Toma, *Prefață*, în Timotei Cipariu, „Scientia Litterarum”, ediție îngrijită de Stela Toma, Academia Română, București, 2004, p.4.

⁴ Timotei Cipariu, *Jurnal*, Ediție îngrijită de Maria Protase, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 73.

Ca publicist, a creat și susținut revistele „Organul luminărei” (1847–1848), „Organul național” (1848), „Învățătorul poporului” (1848) – publicații care țineau, prin conținutul articolelor și informațiilor apărute, spre buna povățuire și îndrumare a poporului, a națiunii române. Ulterior a publicat în „Foaia literară”, „Gazeta Transilvaniei”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Familia”, „Concordia” etc.

Ca om de știință, Cipariu a fost motivat de dorința și voința puternice de a-și vedea concetățenii, oropsita naționalitate română din Transilvania, cât mai fericiți și mai activi într-un stat constituțional democratic, titulari de drepturi și libertăți politice, sociale și economice, egale cu cele ale naționalităților din Imperiul Habsburgic. Pentru el, cunoașterea istoriei românilor și a popoarelor Europei, limbile –ca liant al conviețuirii oamenilor și comunităților, desăvârșirea limbii române literare și unitare, înflorirea literaturii și culturii, dezvoltarea învățământului și educației, industria și comerțul sunt obiectivele, mijloacele de emancipare națională, de înfăptuire a civilizației celei mai înalte. Toate aceste domenii au devenit obiectul privilegiat al cercetărilor științifice întreprinse de el. Lucrările publicate⁵ reliefează cu prisosință extensiunea preocupărilor și valoarea recunoscută a rezultatelor cercetării în Europa timpului său. În acest sens, personalitatea și opera sa au fost apreciate în termeni elogioși: „părinte al filologiei românești”, „mare savant în materie de limbi”, „traducător erudit”, „fondator al terminologiei filosofice românești”, „figură originală și măreață a filologiei românești”, „cel mai mare orientalist al vremii”.

În domeniul politic, activitatea sa de militant patriot a fost ghidată de iluminismul kantian, ideologia democratică pașoptistă, care le-a asumat pe temeiul filosofiei dreptului natural și pe credința profundă în drepturile universale și inalienabile ale omului și ale popoarelor. De pe o astfel de poziție a participat la realizarea programului Revoluției de la 1848, fiind apreciat a fi fost un activist politic echilibrat și abil, cel mai diplomat și cu mult tact dintre conducătorii revoluției. A fost primul secretar al Adunării de la Blaj, membru al Comitetului de pacificațiune al Adunării românilor din septembrie 1848, a conceput și redactat acte importante privind drepturile politice și sociale revendicate de către români pentru a fi înaintate Împăratului de la Viena. A rostit cuvântări la adunări publice, a ținut

⁵ Cele mai importante lucrări semnate de Cipariu sunt „Principii de limbă și de scriptură”, Blaj, 1847–1848; „Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi”, Blaj, 1854; „De latinitate linguae valachicae”, Blaj, 1855; „Crestomație sau Analecte literare”, Blaj, 1858.

discursuri în Dieta Transilvaniei din Sibiu, militând, și pe această cale, pentru înfăptuirea dreptății, libertății și egalei îndreptățiri a naționalităților din Transilvania. Calitatea sa de orator excepțional a fost recunoscută și apreciată în toate mediile sociale, fiind considerat unul dintre cei mai valoroși oratori români, alături de Antim Ivireanu, M. Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Barbu Șt. Delavrancea și N. Iorga.

Întreaga activitate și operă a cărturarului transilvan a fost orientată de valorile culturii europene, începând cu cele consacrate de evoluția civilizației clasice eline și romane, continuând cu Renașterea și modernitatea. Principiile cercetărilor și operelor publicate sunt de factură umanistă-raționalistă; în profunzimea lui, crezul politic și filosofic al cărturarului este de inspirație iluministă. În acest sens, într-un discurs rostit în 1859, spunea că „adevărul și dreptatea niciodată nu se pot despărți de către olaltă. Iar fără de cunoștința adevărului, fără dreptate, fără temere de Dumnezeu, omul nu este om ci numai brută. Fără de lumina adevărului lumea nu este decât o peșteră înfiorătoare. Fără dreptate și virtute lumea nu este decât un staul de fiare sălbatice...”⁶ Într-un alt discurs rostit în anul 1863, în ședința Dietei Transilvaniei din Sibiu, își exprima convingerea că progresul patriei depinde de locul pe care-l vor ocupa „ideile de civilizațiune, de dreptate, de libertate și de umanitate, cari sunt caracterul epocilor mari, glorioase, și la cari ca la un scop suprem aleargă întreaga omenime din toate puterile, pentru că acel scop este sfânt, etern”, întrucât el exprimă dorința inimii omenești și postulatul rațiunii.⁷

În ordinea de idei enunțate se ridică întrebări cu privire la mobilurile principale, la motivația și convingerile savantului ardelean, care au generat neconținutele și perseverentele eforturi în cercetarea științifică, în reflecțiile filosofice sau în activitatea de militant politic și de educator al națiunii române, fiind, în același timp, integrat plenar în comunitate. Răspunsul poate fi găsit în investigarea și analiza naturii conștiinței sale patriotice, în cultura sa europeană și universală. În sfera acesteia din urmă, Cipariu făcea distincția între popoarele culte și civilizate –sitate pe treapta superioară a culturii, viețuirii și omeniei și, pe de altă parte, popoarele mult rămase în urmă, între care și națiunea română din Transilvania. În fața

⁶ Timotei Cipariu, *Cuvântare rostită la începutul anului școlar 1859/1860*, Arhiva Statului, Cluj-Napoca, fond Cipariu, manuscris 281.

⁷ Timotei Cipariu, *Cuvântare rostită în ședința Dietei transilvane*, Sibiu, 26 august 1863, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 70, 17 august 1863, pp. 277–278.

realităților politice și socio-economice europene din vremea sa, în special a realității socio-politice din Imperiul Habsburgic, Cipariu a avut sentimente de durere și revoltă exprimate în reacții politice și publicistice pe cât de abile, pe atât de eficiente. Folosind un limbaj elegant, Lucian Blaga explica întărâtarea, încrâncenarea în lupta pentru libertate și egalitate în drepturi a generației pașoptiste punând-o pe seama credinței și viziunii lor: „O credință cum nu se mai găsește decât în *faptele apostolilor*. Cărțile erau pentru ei cărămizi pentru zidirea lumii; și ei se simțeau chemați să pună umărul la zidirea lumii românești, care rămăsese în urmă, undeva, în zilele de început.”⁸ Erau motivați să împlinească, pornind de la aproape nimic, ceea ce istoria românilor neglijase vreme de o mie de ani

Filosofia – o „știință divină”

În calitate de om de știință și de litere, de profesor și publicist, de militant politic și de „dirijor” al dezvoltării culturii românești, cărturarul ardelean a acordat o atenție privilegiată studierii și valorificării filosofiei, pe care o considera ca având o mare însemnătate pentru om și dezvoltarea culturii; o evalua sintetic ca având rolul de „știință divină”.⁹ Într-adevăr, ampla cultură filosofică a gânditorului de la Blaj, formată prin studierea operelor unora dintre cei mai mari filosofi ai omenirii, de la Aristotel și Platon până la Im. Kant, Goethe și L. Feuerbach, de la Horațiu și Cicero până la Voltaire, Rousseau și Schiller, i-a orientat nu numai creația științifică, pedagogică, literară și poetică, ci și acțiunile și atitudinile practice, în special cele de militant politic. Discursurile publice, rostite cu diferite ocazii, posedă o coloratură filosofică, exprimă o viziune raționalistă cu privire la om, societate și lumea în ansamblu.

Profesorul Cipariu a predat filosofia, inspirându-se nemijlocit din filosofia clasică germană; a reintrodus filosofia, ca materie de învățământ, în Gimnaziul de la Blaj după ce, în mod abuziv, a fost eliminată din programul de învățământ în anii Revoluției de la 1848. A fost un celebru traducător de lucrări filosofice și a contribuit la dezvoltarea vocabularului filosofic introducând neologisme latino-romanice, în perioada de evoluție a limbii române spre o limbă supradialectală, literară, capabilă să comunice cele mai diferite idei și nuanțări filosofice. Cea mai mare parte a

⁸ Lucian Blaga, *Izvoade*, București, 1972, p. 181.

⁹ Timotei Cipariu, Prefață, la „Elemente de filosofie”, după W.T. Krug, Blaj, 1861, 1863, p. 4.

terminologiei filosofice introdusă de Cipariu a devenit uzuală în discursurile filosofice ulterioare, până astăzi.

Cele mai importante scrieri ale gânditorului transilvan au fost publicate în „Organul luminărei”, începând cu 1847, apoi în celelalte publicații conduse de omul de cultură și în cele la care a colaborat. A tradus „Elemente de filozofie, după Krug”, vol. I și II, Blaj, 1861, 1863 și „Purtarea de bună cuviință între oameni”. A fost interesat de descoperirile științifice din timpul său, în special de cele din fizică, astronomie, geologie, pe care le-a valorificat în argumentările sale, remarcându-se ca strălucit gânditor de factură raționalist-umanistă, adept al iluminismului european și, în special, al celui de inspirație kantiană.

Problemele filosofice analizate de Cipariu vizează lumea în ansamblu, omul și cunoașterea, cultura și valorile, dreptatea și moralitatea. Soluționarea acestor probleme face parte integrantă din sistemul și nivelul culturii europene din secolul al XIX-lea și poartă puternice amprente ale tradițiilor gândirii filosofice românești.

În plan ontologic, Cipariu consideră lumea, universul pe baze deiste, ca opere ale creației divine, constituind mediul nemărginit în care evoluează omul și societatea. Concepția filosofică, principalele idei consună cu cele mult mai nuanțat dezvoltate în cadrul culturii filosofice occidentale din timpul său, precum: mișcarea întregului univers este o realitate obiectivă și eternă; diversitatea imensă a componentelor lumii și existența conexiunilor reciproce între ele; dezvoltarea graduală, fără salturi, a elementelor ce alcătuiesc lumea, inclusiv a omului, științelor, culturii, economiei și societății. Cursul dezvoltării are un sens progresiv astfel încât „pretutindeni e o dezvoltare progresivă. Nece o parte și nece un grad particular al dezvoltării totului nu se poate concepe singur, fără relațiune cătră cel mai dinainte și următoriu.”¹⁰ Evoluția lumii, conexiunile dintre elementele acesteia sunt reglate de legi obiective, „nestrămutătoare”.

Ca filosof iluminist, Cipariu a fost interesat de cunoaștere, de rolul rațiunii, al minții sănătoase. El constată că dezvoltarea „puterii minții omenesti” îi mărește acesteia capacitatea de a dezvălui tainele din adâncurile naturii și ale vieții. Optimist fiind în privința puterilor rațiunii, cunoașterii, filosoful susține că doar acele cunoștințe sunt adevărate care sunt fondate pe rațiune, pe „minte sănătoasă.” Calea descoperirii adevărului este

¹⁰ Timotei Cipariu, *Lumea*, în „Suplement” la „Organul luminărei”, nr. XXXVI, din 6 sept. 1847, p. 197.

examinarea critică-rațională a obiectelor și evenimentelor; adevărate sunt doar acele cunoștințe care au fost acceptate de „tribunalul” rațiunii. Ideile opuse adevărului fac parte din sfera superstițiilor, fantasmelor, prejudecăților, basmelor și utopiilor. Acestea din urmă sunt opuse adevărului divin.

Rațiunea, mintea i-au fost date omului de către creator, înzestrându-l „cu liber arbitru”, cu capacitatea de a alege, de a-și decide cele mai potrivite căi spre atingerea fericirii. Soarta omului este în mâinile sale, în responsabilitatea sa, iar mintea constituie principalul îndrumător și judecător. Creștinul adevărat este un înțelept care învață neconținut să-și întrebunințeze rațiunea „care nepregetat umblă după adevăr: cugetă luminat prin el, trăiește îmbunătățit prin el.”¹¹ Rațiunea este cea care îi luminează și îi dăruiește calea vieții. Pe un plan mai larg, mintea sănătoasă este resursa ce călăuzește viața socială, progresul culturii și civilizației. Rolul esențial al rațiunii în viața omului și a societății este confirmat de evoluția acestora către tot mai multă omenie, moralitate și respect pentru demnitatea umană. Dezvoltarea minții sănătoase constituie neîncetat calea spre fericire, pentru că „a omului fericire mai înaltă e împreună cu a lui raționalitate mai mare.”¹²

Noțiunea de om este foarte complexă și extrem de contradictorie în sine, astfel încât, scria Cipariu, „Omul ne arată atâte fețe neasemeni, și împreună în sine atâte contrarietăți, cât de o parte pare a fi ființă cerească, iar de alta cu totul animale.”¹³ Rațiunea conduce omul și societatea spre un neconținut progres. Cu cât li se va dezvolta mintea, cu atât oamenii și popoarele se vor ridica din întuneric, din societatea „barbară și necioplită” către civilizație, mai multă omenie, dreptate și fericire. Rămânerea oamenilor în „adormire”, în bezna inculturii îi va condamna la sclavie, la comportamente barbare, la incapacitatea de a se manifesta liberi. Pentru că liber este doar acel om care are minte sănătoasă, cel care își dezvoltă rațiunea și cultura. Între gradul de dezvoltare a rațiunii și cel al libertății există o strânsă legătură. Măreția omului depinde de unirea minții cu activitatea liberă, astfel încât „în frumoasa asociere a amândurora zace

¹¹ Timotei Cipariu, *Icoana creștinului*, în „Suplement” la „Organul luminării”, nr. XXIII din 7 iunie 1847, p. 119.

¹² *Ibidem*, *Omul*, în „Suplement” la „Organul luminării”, nr. 37 din 23 septembrie, 1847, p. 204.

¹³ Timotei Cipariu, *Scientia Litterarum*, ed. îngrijită de Stela Toma, Academia Română, București, 2004, p.475.

adevărata demnitate omenească”.¹⁴ Inspirat de filosofia kantiană, gânditorul de la Blaj susține că rațiunea/mintea sănătoasă are capacitatea de a da legi menite să conducă voința de acțiune iar puterea de a acționa depinde de voință.

Cealaltă față a omului – a omului cu rațiunea pierdută sau neîmplinită, a celui dominat de obscurantism și lipsit de cultură, îi generează starea de „neomenie”, impulsuri spre manifestări brutale și necuviincioase; unde nu-i cultură domnesc violența, viciile și fărădelegile. În istorie au existat astfel de manifestări ample, în stadiile când au prevalat disoluția comunității cauzată de lipsa culturii, de comportamente despotice și neomenești. Făcând bilanțul evoluției istorice a raportului dintre barbarie și civilizație, dintre incultură și omenie, Cipariu exprimă o atitudine de optimism cu privire la posibilitățile de progress ale omului și societății dealungul veacurilor și în viitor. Aceasta pentru că esența omului este dată în fața lui angelică, omul existând pentru a acumula mai multe virtuți și omenie. În fondul ei, natura umană este bună, oamenii sunt orientați de conștiința drepturilor lor naturale și imprescriptibile. Pentru societățile viitorului, progresul moral se va afirma cu tot mai multă putere pe temeiul dezvoltării culturii, rațiunii, a minții sănătoase a tot mai multor oameni.

Principiile eticii cipariene se întemeiază pe creștinism, pe preceptul biblic al iubirii aproapelui. În acest sens, cărturarul scria că „din studiul moral se adeverește cum că virtutea cea mai bine plăcută lui Dumnezeu este amoarea aproapelui... civilitatea este un mic schimb de sacrificiuni făcute cu scopul de a fi plăcuți și folositori altora.”¹⁵ Prin natura sa omul este o ființă socială, dorește a trăi în societate; fericirea omului va fi dobândită în societatea caracterizată prin „omenitate” superioară, printr-o voință puternică de a respecta principiile rațiunii. Lupta omului cu sine însuși îi va spori eforturile de autodepășire și autoperfecționare.

Ideile filosofice ale lui Cipariu s-au inspirat din cultura europeană raționalistă a timpului său, fiind preluate, analizate într-o manieră personală și adaptate la tradițiile culturale transilvane. Meritul principal al învățatului constă nu atât în faptul de a fi tradus lucrări ale unor importanți filosofi europeni, de a fi predat filosofia la un nivel comparabil cu cel din universitățile europene, de a fi îmbogățit cultura filosofică românească,

¹⁴ Timotei Cipariu, *Omul*, în „Suplement” la „Organul luminărei”, nr. XXXVII din 23 septembrie 1847, p. 215.

¹⁵ *Ibidem*, p.501.

cât mai ales în dobândirea unei viziuni și a unor principii filosofice pe care le-a valorificat în lupta sa politică pentru drepturi politice și sociale ale românilor din cadrul Imperiului Austro-Ungar, pentru respectarea demnității umane, a drepturilor naturale ale oamenilor și națiunilor. Celebrele sale discursuri publice, operele sale filologice, de știință a limbii, articolele publicate pun în evidență viziunea sa filosofică cu privire la om, societate și lume care a facilitat argumentarea originală și satisfacerea cerințelor de coerență logică a întregului discurs.

Filosofia dreptului natural, vehiculată în universitățile europene, și mai puțin sau deloc în cancelariile statelor, i-a fost îndreptarul activităților pe plan politic și cultural. Deviza popoarelor Europei, scria Cipariu, este „libertate, egalitate și frățietate” – fapt ce trebuie însușit și aplicat de autorități tuturor popoarelor Ungariei. Lupta pentru respectarea drepturilor omului și ale popoarelor, pentru aplicarea principiilor politice și juridice care predomină în spiritualitatea și cultura europeană a constituit filonul profund al personalității și vieții, al patriotismului învățatului ardelean. Maxima vieții și gândirii sale e aceea că drepturile omenești fundamentale trebuie să orienteze orice viață politică, orice fel de relații dintre oameni, popoare și națiuni.

Militantul luminat și patriot

Savantul ardelean a desfășurat o activitate complexă, pasionată și perseverentă nu numai în cariera didactică și publicistică ci, în egală măsură, pe plan politic și cultural, făcând dovada unui patriotism de tip apostolic. A fost motivat de crezul său politic și de viziunea sa umanistă: popoarele se pot emancipa și progresa în domeniul economic, social, cultural și politic prin educație, culturalizare, prin însușirea științelor, artelor, literaturii. Așa a procedat, printr-o muncă susținută, pe toată durata vieții, militând pentru „formarea minții și a inimei în poporul român”.¹⁶

Dotat cu capacitatea de analiză și comparație a evoluției istorice a popoarelor din Europa, Cipariu constată existența unei nedrepte și precare stări a naționalității române din Transilvania. În fața acestei realități, în jurnalul său își exprima profunda durere sufletească în felul următor: „când cuget la trista soarte a acestui popor, rupe-mi-se sufletul văzând cât de înapoi a rămas după alte popoare ... Ele înainte barbare, iar acum noi

¹⁶ Timotei Cipariu, *Programa la Organ*, în „Organul luminării”, nr. 1 din 4 ianuarie 1847.

înșine devenind barbari pe lângă dânsele. Au nu e timpul să ne scuturăm întuneceala de pe ochii cugetului nostru, care, în lumina culturii de astăzi, numai singur nu se poate limpezi?”¹⁷ Calea înlăturării stării precare a națiunii române din cadrul Imperiului Habsburgic este lupta pentru libertate și egală îndreptățire a românilor cu celelalte naționalități, pentru drepturi și libertăți politice, profesionale, care să fie garantate de autoritățile imperiale și să nu rămână în stadiul de promisiuni sau de „literă moartă”. Suntem datori nu formal, ci în mod natural, „a ne pune toate puterile și toate nevoințele ca să scoatem pe însăși națiunea română din această stare precară și să o aducem în calea normală și în pozițiunea legitimă.”¹⁸

Gânditorul cu viziune europeană privind soluționarea problemelor politice, a nedreptăților socioeconomice și profesionale era convins că schimbările politice sunt posibile și că dorințele majore ale românilor de a fi recunoscuți public ca cetățeni cu toate drepturile, cu beneficiile dar și cu toate obligațiile față de țară urmează să fie îndeplinite în etape, potrivit spiritului de libertate care străbate peste toată Europa.

Fiind motivat de crezul politic democratic și de valorile politice moderne ale culturii europene, Cipariu și-a dedicat viața, cariera de dascăl și de publicist, de savant și de militant politic pentru împlinirea drepturilor politice, sociale și naționale ale românilor, pentru edificarea unei ordini sociale și politice în Transilvania conformă cu modelul oferit de națiunile culte și civilizate ale Europei, cu drepturile naturale ale omului și ale popoarelor pe care le considera firești, imprescriptibile și inalienabile. Utilizarea forței brute, acțiunile barbare, brutalitatea nu au ce să caute în viața politică. Ordinea politică și constituțională trebuie să se întemeieze pe rațiune, pe drepturile legitime, pe buna conviețuire a oamenilor, națiunilor și confesiunilor, fără nicio discriminare.

Pentru a înfăptui obiectivele majore, politice și culturale asumate, Cipariu a activat cu noblețea și autoritatea savantului pe mai multe planuri. S-a implicat în lupta împotriva îngrădirii limbii române în școli și în instituțiile statului, împotriva înfăptuirii unei stălnități maghiare care să-i asimileze pe români sub aspect lingvistic și cultural – deși aceștia erau

¹⁷ Timotei Cipariu, *Jurnal*, ediție îngrijită de Maria Protase, Cluj, Editura Dacia, 1972, pp.29–30.

¹⁸ Timotei Cipariu, *Cuvântare pregătită pentru a fi rostită la Congresul Național Român din marele Principat al Transilvaniei*, care a avut loc la Sibiu, 20–23 aprilie 1862, în *Discursuri*, ed. îngrijită de Ștefan Manciulea și Ion Buzași, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984, p. 119.

majoritari numeric în Transilvania. A întreprins acțiuni pentru crearea de școli pentru toate ciclurile de învățământ, ale căror cursuri să fie urmate de copiii și tinerii de naționalitate română. A făcut repetate demersuri publice pentru a se edifica universități, teatre, muzee, edituri și tipografii în limba română – atâtea câte sunt necesare populației majoritare astfel încât aceasta să fie adusă la starea de egalitate în drepturi cu celelalte naționalități conlocuitoare. Ca director de gimnaziu s-a preocupat de educația fetelor, de combaterea oricărei discriminări între sexe, urmărind să realizeze, odată cu instruirea și formarea de aptitudini profesionale, mai ales, caractere morale, argumentând că „purtarea de bună cuviință între oameni” constituie rezultatul superior al civilizației.

Activitatea și realizările în domeniul cultural vizează împlinirea aceluiași idealuri politice naționale. Pe lângă revistele create și susținute material de el însuși, Cipariu a organizat și a fondat „Societatea pentru fond de teatru român”, a condus Comisia însărcinată cu stabilirea ortografiei oficiale române în Transilvania (1860), a fost membru fondator și vicepreședinte al ASTREI (1861), membru al Societății Literare Române (1866), apoi devine membru al Academiei Române. În perioada 1867–1872 a înființat și a condus „Archivu pentru filologie și istorie” – prima revistă română de filologie; a făcut colecție de cărți și manuscrise provenite atât din principatele române, cât și din întreaga Europă și din Asia Mică; a făcut demersuri pentru înființarea Muzeului național de istorie și științele naturii la Blaj, a contribuit la dezvoltarea schimburilor culturale cu personalități din întregul spațiu românesc. Prin toate aceste activități a contribuit la „deșteptarea națiunii române”, la consolidarea premiselor culturale și de conștiință națională menite să conducă la întărirea solidarității românilor, a unității și coerenței în politicile întreprinse de poporul român de pretutindeni. Invitat la București în 1867, cu ocazia inaugurării solemne a „Societății Literare Române”, în discursul rostit se întrevădea un sentiment de satisfacție pentru cele câte le-a împlinit, scriind că „Simțul național s-a deșteptat în toată românimea. Națiunea română a venit la conștiința pozițiunii care i se cuvine între națiunile Europei; ea va face toți pașii cuveniți pentru a ocupa această pozițiune cu demnitate”.

¹⁹ Este doar începutul eliberării noastre, crede autorul, dar va veni timpul când patria, națiunea și limba română nu vor mai fi încălțate.

¹⁹ Timotei Cipariu, *Cuvântare rostită la serbarea inaugurării solemne a „Societății Literare*

Patriotismul înflăcărat al militantului politic și cultural se întemeiază pe sentimentele de respect și prețuire a istoriei și a realizărilor celorlalte popoare, etnii, confesiuni. Patriotismul implică devotament dezinteresat și sacrificii pentru țara, comunitatea și patria tuturor cetățenilor, indiferent de etnie, sex, confesiune.²⁰ Ideea patriotismului este veche și recunoscută de popoarele civilizate, fiind consacrată de exemplele glorioase din istorie. Cauza patriei nu poate fi despărțită de cauza națiunii române, așa după cum libertatea unui popor nu trebuie despărțită de drepturile și libertățile celorlalte popoare. Epoca glorioasă în care a trăit gânditorul a deschis drum larg manifestării ideilor de civilizație, dreptate, libertate și umanitate, ca deziderate universale ale omenirii. Prin urmare, și națiunea română are datoria de a lupta pentru drepturile naționale și individuale, civile și politice, așa cum spiritul public al Europei, umanitatea în întregul ei are datoria să apere drepturile oricărei națiuni și confesiuni, fără nicio discriminare.²¹ Toate acestea fundamentează convingerea militantului ardelean cu privire la rolul și necesitatea educației politice, civice a conaționaliilor săi, la dezvoltarea culturală a fiecărui popor.

În loc de concluzii

Promotor al raționalismului și umanismului de inspirație europeană, pe care l-a adaptat la tradițiile și contextul cultural românesc din secolul al XIX-lea, Cipariu a elaborat o concepție proprie despre om, societate, istorie și lumea în ansamblul ei, orientată de valorile culturii europene formate și consolidate în ultimele două milenii. Vasta sa cultură istorică, literară, științifică și filosofică umanistă, împreună cu cunoașterea stării de fapt a popoarelor și a civilizației din Europa vremii sale, i-au produs puternice sentimente de nemulțumire, de durere sufletească și de revoltă în fața nedreptăților politice, sociale și naționale existente în Transilvania, a manifestărilor feudale, aristocratice și despotice existente în Imperiul Austro-ungar.

În calitate de gânditor și militant politic, cărturarul ardelean a căutat calea cea dreaptă, legitimă, consonantă cu spiritul european al epocii, cu scopurile umanității de făurire a unei ordini sociale și juridice, naționale

---

Române”, care a avut loc la 1–13 august 1867 la București, în „Gazeta de Transilvania”, nr. 62, 1867, pp. 247–248.

²⁰ *Ibidem*, p.121.

²¹ *Ibidem*, p. 147.

și internaționale fundamentată pe drepturile omului și ale popoarelor, înțelese ca drepturi firești, imprescriptibile și inalienabile. Ca savant, om de cultură, publicist și eminent profesor, și-a dedicat viața aceluiași scopuri și valori, dând dovadă de un patriotism desăvârșit, de un umanism și angajament civic de natură prometeică. Așa se face că mari cărturari europeni, care l-au cunoscut (Adolf Mussafia, R. Bergner, Th. Mommsen, Mario Ruffini etc.), au fost uimiți de erudiția, disponibilitățile oratorice excepționale, complexitatea activității în domeniului cultural-științific ale învățatului de la Blaj. Opera științifică și filosofică a europeanului Cipariu s-a integrat în circuitul culturii europene avansate din vremea lui, păstrându-și actualitatea până în zilele noastre.